

ZNAČAJ NEFORMALNOG OBRAZOVANJA ZA PRIVREDU SRBIJE

THE IMPORTANCE OF NON-FORMAL EDUCATION FOR THE ECONOMY OF SERBIA

Šormaz Goran | Visoka poslovna škola strukovnih studija „ Prof. dr Radomir Bojković,, Kruševac, Srbija |
goran.sormaz@gmail.com

UDK: 374.7:331.36(497.11)
005.321
COBISS.SR-ID 26779657

Sažetak

Učenje i obrazovanje odraslih predstavljaju značajnu komponentu procesa celoživotnog učenja, koje objedinjuje različite oblike i programe neformalnog i informalnog učenja. Ova oblast učenja obuhvata različite sadržaje, od pismenosti i opštih veština, preko sadržaja stručnog obrazovanja i osposobljavanja, do porodičnog, građanskog, ekološkog, medijskog, obrazovanja za slobodno vreme i mnogih drugih oblasti čiji prioriteti zavise od specifičnih potreba svake zemlje. Formalni sistem ne zadovoljava potrebe pojedinca ili zajednice za učenjem. Zbog nemogućnosti formalnog obrazovanja da prati promene u obrazovanju, nastale usled ubrzanog razvoja nauke i tehnike, ali i ekonomskih i socijalnih promena, nastalo je neformalno obrazovanje. Ovo obrazovanje je bitna i neophodna dopuna formalnog obrazovanja. Neformalno obrazovanje se definiše kao bilo koja organizovana obrazovna aktivnost izvan postojećeg formalnog sistema, koja služi određenim korisnicima i ciljevima učenja. Neformalno obrazovanje se sprovodi kroz aktivnosti, kao što su kursevi, seminari, predavanja, konferencije, radionice, razni tipovi treninga, kao i volontiranje. Oblast neformalnog obrazovanja je u Srbiji veoma važna, omogućava licima koja nisu stekla formalno obrazovanje, ili su završila školu sa kojom ne mogu naći posao u struci, da se u postupku neformalnog obrazovanja faktički prekvalifikuju za obavljanje nekog od traženijih poslova, bilo da konkurišu za posao u Srbiji, ili traže posao u inostranstvu.

Abstract

Adult learning and education are an important component of the lifelong learning process, integrating different forms and programs of non-formal and informal learning. This area of learning encompasses a variety of content, from literacy and general skills, through vocational education and training content, to family, civic, environmental, media, leisure education, and many other areas whose priorities depend on the specific needs of each country. The formal system does not meet the needs of the individual or community to learn. Due to the inability of formal education to monitor changes in education resulting from the rapid development of science and technology, as well as economic and social changes, informal education has emerged. This education is an essential and necessary complement to formal education. Non-formal education is defined as any organized educational activity outside the existing formal system, which serves specific users and

learning objectives. Non-formal education is provided through activities such as courses, seminars, lectures, conferences, workshops, various types of training, as well as volunteering. The field of non-formal education is very important in Serbia, it enables persons who have not completed formal education or have finished school with which they cannot find a job in the profession, to actually retrain in the process of non-formal education to perform some of the more demanding jobs, or to apply for a job in Serbia, or looking for a job abroad.

Ključne reči: *neformalno obrazovanje, veštine, kompetencije, stručno osposobljavanje, obuke, prekvalifikacija*

Keywords: *non-formal education, skills, competences, professionally training, training, occupational retraining*

JEL klasifikacija: *I25*

1. Formalno, neformalno i iformalno obrazovanje

Učenje i obrazovanje odraslih predstavljaju značajnu komponentu procesa celoživotnog učenja, koje objedinjuje različite oblike i programe neformalnog i informalnog učenja. Ova oblast učenja obuhvata različite sadržaje, od pismenosti i opštih (ključnih, generičkih) veština, preko sadržaja stručnog obrazovanja i osposobljavanja, do porodičnog, građanskog, ekološkog, medijskog, obrazovanja za slobodno vreme i mnogih drugih oblasti čiji prioriteti zavise od specifičnih potreba svake zemlje.

Kada se govori o obrazovanju, procesima obrazovanja ili uspesima u obrazovnoj delatnosti, obično se misli na formalni kontekst obrazovanja, koji se ostvaruje u školi ili na univerzitetu. Školsko doba je, međutim, u poređenju sa prosečnim životnim vekom čoveka, relativno kratak period. Ono je, iako veoma značajno, vremenski ograničeno i omogućava da se stekne određeni nivo znanja, u određenim naučnim disciplinama.

Međutim, veliki deo znanja i kompetencija stiže se van formalnih obrazovnih ustanova i institucija. Ljudi uče na radnom mestu, u slobodno vreme, putem medija, na različitim kursovima, tečajevima i seminarima, kroz volonterske angažmane itd. U poslednje vreme, interes za razne procese učenja, koji se odvijaju van formalnih obrazovnih ustanova (škola, fakulteta itd.) značajno je porastao.

Vanškolsko obrazovanje se razlikuje od formalnog obrazovanja i može se podeliti na neformalne i informalne procese obrazovanja ili učenja [2]. Ovi razni oblici obrazovanja i učenja imaju određene razlike, ali i sličnosti.

1.1. Formalno obrazovanje

Pod ovim pojmom su objedinjeni svi oblici školovanja, od osnovnoškolskog do visokoškolskog, uključujući i srednje stručne škole i gimnazije, čiji je osnivač država, ili određena institucija sertifikovana od strane države, a koje ispunjavaju određene propise iz oblasti obrazovanja.

Može se reći da se pod pojmom formalnog obrazovanja podrazumevaju svi obrazovni procesi koji se odvijaju unutar formalno-obrazovnog sistema, hijerarhijski strukturisanog, od osnovnih škola do fakulteta. Zato se formalno obrazovanje vrlo često naziva i „sertifikovano obrazovanje“ [2].

Navedeno obrazovanje se odvija u visoko formalizovanoj strukturi (obrazovno - vaspitnim ustanovama) i ono prati prethodno zadate i definisane strukture [2]. Ciljevi formalnog obrazovanja ili učenja su jasno definisani, oni se periodično preispituju i dovode do sticanja diplome (svedočanstva), koja omogućava dalje obrazovanje i/ili prijem na konkretan posao. Ovaj vid obrazovanja je ciljan i svestan, a neki njegovi vidovi su i zakonski obavezni (npr. osnovna škola, uz najavu nadležnih da će i srednja škola u Republici Srbiji postati obavezna). Predavači moraju zadovoljavati formalne kriterijume, koji se uređuju zakonima i ostalim propisima iz oblasti obrazovanja.

1.2. Neformalno obrazovanje

Polazeći od specifičnosti formalnog učenja, u obrnutom zaključku bi se moglo zaključiti da je neformalno svako obrazovanje koje se odvija izvan formalnog tj. zvaničnog školskog konteksta i sistema.

Međutim, postoje određene razlike koje se nameću i koje je neophodno razgraničiti. Neformalno obrazovanje najčešće se karakteriše kao obrazovanje nezavisno od formalnih obrazovnih institucija. Ali, ipak, čak i neformalnom obrazovanju je potreban sistem po kome se odvijaju predavanja ili obuke, odnosno struktura (kao npr. kurs računara, stranog jezika, različitih zanata i veština itd). Za razliku od formalnog obrazovanja, neformalno obrazovanje se odvija u vremenski kraćoj formi, nije hijerarhijski organizovano, odvija se izvan škole i bez strogo formalizovane procedure upisa [1].

Tokom neformalnog obrazovanja, sticanje znanja i različitih veština događa se vrlo svesno, pri čemu se ostvaruje i određeni cilj učenja. U skladu sa tim, moglo bi se reći da se neformalno obrazovanje/učenje odvija u manje formalnim institucijama, ustanovama, organizacijama ili grupama.

Okvirni uslovi, struktura i tempo učenja, kao i oblik nastave, mogu znatno da variraju, a po pravilu se prilagođavaju potrebama ciljne grupe. Na taj način je moguće uspostaviti jasne, životne i iskustvene kontekste obrazovanja. Sertifikati (diplome, uverenja, potvrde) dodjeljuju se nevezano od formalnog sistema obrazovanja.

1.3. Informalno obrazovanje

Informalno obrazovanje se odvija u situacijama koje se najčešće ne percipiraju kao situacije učenja. Kada osoba doživi neko novo iskustvo, vidi, čuje ili uradi nešto novo, a nakon toga tu situaciju reflektuje, onda iz takvog iskustva nenamerno stiče nova znanja i tu nastaje naučeno iskustvo [2].

Informalno obrazovanje može da se sastoji od: posmatranja određenih situacija, isprobavanja, čitanja, korišćenja medija, prakse, posete stručnim sajmovima, razmene iskustava sa drugim ljudima itd.

Zbog navedenih razloga, informalno obrazovanje se opisuje kao vrlo individualno. Ono se razlikuje od neformalnog, zato što u većini slučajeva ne predstavlja svesno/namerno učenje i opisuje se kao nesistematično učenje u svakodnevnom životu.

Informalno obrazovanje se odvija u svakodnevnim situacijama, koje se većinom ne shvataju kao situacije učenja. Ono se razvija iz iskustva koje čovek stiče, odnosno iz rešavanja određenih problema i zbog toga nije namerno, a tek posle refleksije dolazi do samog procesa učenja.

Takvo obrazovanje predstavlja oblik individualnog učenja i vezano je za pojedinca. Informalno učenje, sa tačke gledišta onoga koji uči, je učenje bez jasne namere i odvija se u svakodnevnom životu i različitim kontekstima, u porodici, na poslu, u slobodno vreme, u zajednici. Ima rezultate, ali su ovi rezultati retko zabeleženi, nikad nisu sertifikovani i nisu neposredno vidljivi za onoga koji uči [2].

Za navedeni vid obrazovanja, zvanična dokumenta, tipa sertifikata (diploma, potvrda, uverenja itd.) se ne dodeljuju.

2. Neformalno obrazovanje u Republici Srbiji – zakonodavni okvir

Obrazovanje odraslih je deo jedinstvenog sistema obrazovanja Republike Srbije, koji obezbeđuje odraslima, tokom celog života, sticanje kompetencija i kvalifikacija potrebnih za lični i profesionalni razvoj, rad i zapošljavanje, kao i društveno odgovorno ponašanje.

Odraslima je omogućeno da, u skladu sa svojim mogućnostima, biraju put sticanja obrazovanja i obučavanja i dolaženja do kvalifikacije [10]:

- formalnim putem – kroz školski sistem, upisom u određeni program obrazovanja u statusu redovnog učenika (ako je kandidat mlađi od 17 godina), ili u statusu vanrednog polaznika (ako je kandidat stariji od 17 godina) i /ili
- neformalnim putem - kroz sistem obučavanja kod javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih (JPOA), bilo da se radi o školi, ustanovi ili drugoj organizaciji;

Neformalno obrazovanje odraslih u Republici Srbiji definiše se kao organizovani proces učenja odraslih, na osnovu posebnih programa, a u cilju sticanja znanja i veština, usmerenih na lični razvoj, rad, zapošljavanje i različite socijalne aktivnosti [10].

Odobreni programi neformalnog obrazovanja realizuju se u osnovnim i srednjim školama, koje imaju status javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih za konkretne aktivnosti obrazovanja odraslih, ali sve više i kod drugih organizacija (privredna društva, udruženja građana, strukovna udruženja) koje imaju status javno priznatog organizatora za konkretne aktivnosti obrazovanja odraslih (JPOA), a u skladu sa posebnim zakonom i podzakonskim aktima koji bliže uređuju ovu oblast.

Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije donelo je podzakonska akta, kojima se bliže uređuje oblast neformalnog obrazovanja odraslih, definisana Zakonom o obrazovanju odraslih [4].

Navedeni podzakonski akti su sledeći:

1. Pravilnik o bližim uslovima u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih [7] i
2. Pravilnik o vrsti, nazivu i sadržaju obrazaca i načinu vođenja evidencija i nazivu, sadržaju i izgledu obrazaca javnih isprava i uverenja u obrazovanju odraslih [8];

Navedeni Pravilnici definišu uslove (u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava) pod kojima ustanove i druge organizacije mogu steći status javno priznatog organizatora aktivnosti (JPOA) za oblast neformalnog obrazovanja odraslih. Takođe, istima je propisana i javna isprava koja se izdaje u okviru ovog sistema – vrsta javne isprave, njen naziv i sadržaj, izgled obrasca, kao i način vođenja evidencije u području neformalnog obrazovanja.

Svi predavači (nastavnici, izvođači teorijske i praktične obuke), pored tražene školske sprema (za teorijsku nastavu – visoka stručna sprema, tj. viša ako je predavač završio formalno obrazovanje po starom sistemu, a za praktičnu obuku – najmanje srednja stručna sprema i iskustvo u radu na konkretnim poslovima), moraju posedovati sertifikate (uverenja) o stručnim kompetencijama u oblasti obrazovanja odraslih, izdate od nadležnih institucija, a koji se odnose na [7]:

1. osnovne principe, karakteristike i stilove učenja odraslih;
2. motivaciju u učenju odraslih;
3. upravljanje obrazovnom grupom;
4. metode i tehnike interaktivnog obrazovnog rada sa odraslima;
5. metode i tehnike procene postignuća polaznika;
6. planiranje, organizaciju i individualizaciju obrazovnog procesa uključujući i osobe sa invaliditetom;
7. evaluaciju obrazovnog procesa.

Nakon što na program neformalnog obrazovanja Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja da pozitivno mišljenje, zahtev podnosioca se dostavlja Sektoru za inspekcijski nadzor Ministarstva, radi utvrđivanja ispunjenosti ostalih uslova za izdavanje odobrenja.

Prosvetni inspektor prilikom utvrđivanja ispunjenosti uslova proverava dokumentaciju, vezano za [10]:

- osnivanje i upis u registar,
- delatnost i specifičnosti rada,
- prostor (zemljište, zgrada, površina),
- učionice, specijalizovane učionice, kabineti, biblioteka,
- radionice, sale,
- prostorije za realizatore,
- ostali prostor,
- higijensko-tehnički uslovi,
- oprema prostora za realizaciju programa,
- nastavna sredstva,
- alate, mašine, uređaje,
- biblioteka, stručna literatura,
- računarska opremljenost,
- kadar za ostvarivanje aktivnosti obrazovanja odraslih (izvođače programa obrazovanja odraslih -predavače, trenere, voditelje, instruktore, stručne saradnike).

Postupak za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih (JPOA) za pravno lice (druga ustanova, javna agencija, javno preduzeće, narodni, radnički, otvoreni univerzitet, univerzitet za treće doba i dr.), od 05. aprila 2019. godine vrši Agencija za kvalifikacije, u skladu sa Zakonom o Nacionalnom okviru kvalifikacija Republike Srbije [9].

Rešenje o zahtevu za izdavanje odobrenja radi sticanja statusa javno priznatog organizatora aktivnosti (JPOA) resorni ministar donosi na period od pet godina [10].

3. Način funkcionisanja neformalnog obrazovanja

Kada se govori o obrazovanju i procesima u okviru ove vrste delatnosti, obično se misli na formalni kontekst obrazovanja, u školi (osnovnoj, srednjoj, visokoj) ili na univerzitetu. Međutim, školsko doba je, u poređenju sa prosečnim životnim vekom čoveka, relativno kratak period. Ono je, iako veoma značajno, vremenski ograničeno i omogućava da se stekne određeni nivo znanja u određenim naučnim disciplinama.

Ali, veliki deo znanja i kompetencija se stiče i van formalnih obrazovnih ustanova i institucija. Ljudi uče na radnom mestu, u slobodno vreme, putem medija, na raznim kursevima i seminarima, kroz volonterske angažmane itd. Može se reći da neformalno obrazovanje nema rok trajanja i bazira se na konceptu kontinuiranog obrazovanja, koje može da traje čitav život i nije opterećeno ispitnim rokovima i ocenama.

Karakteristika neformalnog obrazovanja je i njegova usmerenost na proces, a ne samo na rezultat učenja. Pored toga, za neformalno obrazovanje se obično kaže kako je uglavnom dostupno svima i da su učesnici svesni da uče, kao i da su aktivnosti organizovane na osnovu potreba učesnika [1].

U poslednje vreme, interes za razne procese učenja koji se odvijaju van formalnih obrazovnih ustanova je značajno porastao. U Republici Srbiji, neformalno obrazovanje se sprovodi kroz različite aktivnosti, kao što su:

- kursevi,
- seminari,
- predavanja,

- konferencije,
- radionice,
- razni tipovi treninga,
- volontiranje.

Ono što je tipično za ovaj tip obrazovanja jeste da je učešće polaznika dobrovoljno, često nezavisno od godina, iskustva i prethodnog obrazovanja. Sam proces neformalnog obrazovanja obično se završava dodelom isprave (sertifikata, diplome, uverenja, potvrde), koja, takođe, nije u vezi sa formalnim sistemom obrazovanja.

Ciljevi neformalnog obrazovanja su da se [16]:

- poveća opšti nivo znanja,
- poveća nivo znanja i veština iz specifičnih oblasti,
- razvije kritičko mišljenje,
- pojasne vrednosti,
- kreiraju stavovi,
- pronađe ono u čemu je svaki pojedinac najbolji i šta ga najviše inspiriše.

U skladu sa navedenim, kako bi se cilj, ali i sam smisao ove vrste obrazovanja ostvarili, predavač (trener, izvođač obuke) treba da bude obučena i kompetentna osoba, budući da njegova uloga nije da samo „predaje“ polaznicima, već između predavača i polaznika mora postojati razmena iskustava i veština, kao i učenje kroz praktičan rad.

Kroz neformalnu edukaciju, svaki polaznik može da bira tačno ona znanja i one veštine koje su mu potrebne da bi dostigao neki uspeh, što je velika prednost neformalnog u odnosu na formalno obrazovanje. Zahvaljujući dobro osmišljenim obukama i kursovima, kandidat je u prilici da se vrlo usko specijalizuje za zanimanja koja su tražena na tržištu rada (kao što su, u ovom trenutku, svi zanati, kao i poslovi iz ugostiteljske i prehrambene struke, poslovi u vezi sa negom starih i nemoćnih lica itd).

4. Značaj neformalnog obrazovanja za privredu Republike Srbije

Važnost neformalnog obrazovanja je neprikosnoven u 21. veku. Ako se govori o obrazovnom sistemu u Republici Srbiji, njegov značaj proizilazi iz činjenice da formalno obrazovanje ne zadovoljava sve potrebe radnih mesta, na koje diplomci odlaze po završetku fakulteta ili neke srednje škole. Većini njih nedostaju praktična iskustva i dodatna znanja i veštine, koje se stiču upravo kroz neformalno obrazovanje.

Neformalno obrazovanje i zaposlenje su povezani na mnogo načina, naročito ukoliko je reč o prvom poslu, gde svojom radnom biografijom, znanjima i veštinama sadržanim u njoj, kandidat treba da se dokaže pred budućim poslodavcem. U skladu sa tim, navedena vrsta obrazovanja i posao su neodvojivi delovi jedne celine, budući da su na radnom mestu često korisnija znanja stečena na kursovima i obukama za različite zanate, programe, jezike ili neke druge veštine, nego suvoparne teorije naučene u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama,

Sve više, uočava se da oglasi i konkursi za posao, naročito kada su u pitanju zanati (građevinske, drvne, metalske, elektro struke itd.), kao i poslovi iz ugostiteljske i prehrambene delatnosti (kuvari, konobari, poslastičari, pekari, mesari itd.), ili različiti poslovi gde je uočljiv nedostatak stručne radne snage (negovateljice starih lica, gerontodomačice itd.), ne zahtevaju stepen formalnog obrazovanja u struci (zvanična, školska diploma bravara, tesara, armirača, zavarivača, zidara, konobara, kuvara itd.), već iskustvo u radu u struci, što se najčešće, bar prilikom samog konkurisanja za posao, dokazuje javnom ispravom iz domena neformalnog obrazovanja (kurs, obuka, stručna osposobljenost itd.).

Naravno, navedeno ne umanjuje značaj formalnog obrazovanja, budući da veliki broj poslova zahteva zvanično školsko obrazovanje, naročito kada su u pitanju radna mesta iz oblasti medicine, elektrotehnike, inženjerstva i prirodnih nauka, gde znanje stečeno formalnim obrazovanjem ima apsolutni prioritet, u odnosu na veštine stečene u nekom od raspoloživih oblika neformalnog obrazovanja.

Među nezaposlenim licima u Srbiji (što je slučaj i sa ostalim državama u okruženju), preovlađuju lica sa srednjoškolskim obrazovanjem. Jedan broj njih, iako imaju završeno formalno obrazovanje, ne poseduju određena znanja, veštine i kompetencije koje su potrebne za savremeno poslovanje. Određeni broj nezaposlenih nema završeno čak ni osnovno obrazovanje, nema kvalifikaciju ili je niskokvalifikovan, pa im je, samim tim, ulazak u svet rada otežan. Ova lica nisu stekla bilo kakvu kompetenciju za obavljanje nekog konkretnog posla, tj. nisu funkcionalno pismena, pa je neformalno obrazovanje, kroz različite oblike kurseva, obuka i treninga, pravi izbor za započinjanje karijere.

Strukturna neravnoteža između ponude i potražnje radne snage je u stalnom porastu, dok se upisna politika (u formalnom obrazovanju) sporo menja. Nezaposlenost dobija nove dimenzije i nove osobine, što se pre svega odnosi na povećan broj nezaposlenih visokoškolaca i lica koja su završila npr. gimnaziju, a što ukazuje na neadekvatnost pojedinih obrazovnih programa kada su u pitanju stvarne potrebe tržišta rada.

Promene u obrazovnom sistemu Republike Srbije nisu pratile promene u strukturi privrede. Kao posledica toga, u ovom trenutku, jedan od najvećih problema nezaposlenosti u državi je takozvana „strukturna nezaposlenost“, odnosno „strukturno nepodudaranje“, koje se ogleda u nepodudaranju između ponude i potražnje za određenim zvanjima [1].

U skladu sa istaknutim, može se zaključiti da je još uvek primetan i nesklad između programa po kojima mladi žele da se obrazuju i na nivou srednjeg i na nivou visokog obrazovanja i potreba tržišta rada. Prisutna je i slaba zainteresovanost za formalno obrazovanje po programima koji omogućavaju brzo zapošljavanje, na primer: građevina, metalska industrija, elektro struka, ugostiteljstvo i slično. Zato je oblast neformalnog obrazovanja u Srbiji veoma važna, omogućava licima koja nisu stekla formalno srednjoškolsko obrazovanje, ili su završila školu sa kojom ne mogu naći posao u struci (kao što su: kožarski, tekstilni, brodarski i ostali smerovi), da se u odgovarajućem postupku neformalnog obrazovanja faktički prekvalifikuju za obavljanje nekog od traženijih poslova, bilo da konkurišu za posao u Srbiji, ili traže posao u inostranstvu.

Takođe, neformalno obrazovanje je od velikog značaja i za lica koja obavljaju određeni posao kod poslodavca duži vremenski period, tj. imaju veliko praktično iskustvo u obavljanju konkretnog posla (npr. zavrivači, zidari, serviseri i monter liftova, rukovaoci viljuškarima i građevinskim mašinama itd.), ali nemaju bilo kakav dokument koji garantuje njihovu stručnost i kompetentnost. Ovakvim licima, mnogo je praktičnije, ali i znatno jeftinije i brže, da kroz neki od raspoloživih modula neformalnog obrazovanja (kursevi, obuke ili samo polaganje teorijskih ispita, nakon stečenog iskustva u praksi), steknu javnu ispravu (koja garantuje njihove kompetencije za obavljanje određenog posla), nego da se odluče za formalno obrazovanje, tj. prekvalifikaciju u trogodišnjim i četvorogodišnjim srednjim (stručnim) školama. Time dobijaju sigurnost, budući da ne postoji opasnost da izgube radno mesto zato što nisu kvalifikovani za obavljanje posla, a postoji i mogućnost da napreduju u struci, da postanu predradnici, vođe timova i slično.

Veliki broj škola, udruženja, organizacija, ustanova (nekadašnji „radnički“ i „narodni univerziteti“) i privrednih društava nudi raznovrsne programe obuka i kurseva, tako da gotovo svaki grad u Srbiji nudi mogućnost neformalnog obrazovanja i stručnog osposobljavanja. Pri tome, za polaznika je najvažnije da utvrdi da li organizatori kurseva, obuka, edukacija, tj. postupaka stručnog osposobljavanja i usavršavanja, imaju status javno priznatog organizatora aktivnosti (JPOA) za oblast neformalnog obrazovanja odraslih, za kurseve i obuke koje oglašavaju, što se lako može utvrditi na sajtu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (deo koji se odnosi na obrazovanje odraslih, tj. neformalno obrazovanje), a može se i od organizatora navedenih

aktivnosti zatražiti da zainteresovanom licu pokažu (ili dostave elektronskom poštom) rešenje ministra, kojim im se dodeljuje status JPOA za zanimanje koje je odabrao kandidat.

U svakoj državi, pa i u Republici Srbiji, neformalno obrazovanje i karijera su vrlo usko povezani, zbog čega su sva dodatna znanja i veštine gotovo sigurna ulaznica u svet posla kojim neki pojedinac želi da se bavi.

5. Značaj stručnog osposobljavanja za poslodavce i zaposlene

Stručno osposobljavanje, koje se obavlja u organizaciji mnogobrojnih ustanova i institucija, spada u kategoriju neformalnog obrazovanja i namenjeno je svim građanima, bez obzira na pol, godine, nacionalnu pripadnost, jezik kojim govore itd. Cilj ovakve vrste obrazovanja je da se kandidatu - polazniku, uz pomoć kvalitetnih predavača sa dugogodišnjim iskustvom, na praktičan način približe osnove struke i prenese svo neophodno znanje i veštine, koje omogućavaju napredak u radnoj karijeri.

Neformalno obrazovanje odraslih, čiji sastavni deo predstavlja i stručno osposobljavanje i usavršavanje, namenjeno je osobama koje su delimično ili potpuno završile formalno obrazovanje (osnovnu ili srednju školu, u trogodišnjem ili četvorogodišnjem trajanju), a koje žele da unaprede svoje veštine ili da se, putem ovog vida neformalnog obrazovanja, faktički prekvalifikuju u drugo zanimanje.

Na opisani način, polaznici proširuju stečeno stručno znanje, zbog zahteva tržišta rada i radi sticanja znanja o novim tehnikama i tehnologijama i njihovoj primeni.

Kao eklatantan primer, kada je u pitanju organizacija stručnog osposobljavanja i usavršavanja, može poslužiti najstarija obrazovna institucija iz ove oblasti (delatnost 8559 – ostalo obrazovanje) u Republici Srbiji, - Centar za obrazovanje "Braća Stamenković" iz Beograda, Mitropolita Petra broj 8 (koji je osnovan još 1948. godine, kao deo nekadašnjeg Narodnog univerziteta "Braća Stamenković"). Ovaj Centar poseduje preko trideset rešenja Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, kojima mu se odobrava JPOA status za različite obuke i zanimanja. Svi programi su, pre rešenja Ministarstva, dobili pisanu saglasnost Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja. Kursevi, obuke, prekvalifikacije, dokvalifikacije, kao i stručno osposobljavanje za samostalno obavljanje delatnosti, u ovoj obrazovnoj instituciji, realizuju se u različitom trajanju, u zavisnosti od usvojenih programa i potreba samih polaznika [15].

Obuke su teorijsko - praktične i realizuju se u privrednim društvima, radionicama i zanatskim radnjama, sa kojima Centar za obrazovanje "Braća Stamenković" saraduje i ima ugovor o poslovno – tehničkoj saradnji. Svakom polazniku je obezbeđena skripta (ili priručnik), koja prati kurs, kao i dnevnik prakse koji se popunjava za vreme praktične nastave. Pre početka prakse, polaznici imaju obuku iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu.

Nakon odslušane obuke i položenog ispita iz oblasti bezbednosti i zaštite na radu, polazniku se omogućava pohađanje praktične nastave, gde odlazi sa smernicama i znanjem, kako ne bi došlo do neželjenih povreda na radu. Po završenoj obuci, teorijskoj i praktičnoj, polaznici polažu još tri ispita [15]:

- Tehnologiju zanimanja,
- Osnove struke,
- Praksu.

Polaznici, koji uspešno polože ispite, dobijaju diplomu, sertifikat, uverenje ili potvrdu o stručnoj osposobljenosti za konkretno zanimanje. Sa navedenim dokumentima mogu raditi u privatnom i javnom sektoru, ili otvoriti samostalnu zanatsku, trgovinsku ili uslužnu radnju.

Provera stručne osposobljenosti, za polaznike koji rade na određenim poslovima najmanje tri meseca, što se dokumentuje uverenjem ili potvrdom poslodavca (privrednog društva, agencije,

preduzetničke radnje itd.) koji se bavi delatnošću iz oblasti za koju polaznik aplicira, organizuje se na taj način što se polažu teorijski ispiti, bez pohađanja kursa ili obuke, a po uspešno položenim ispitima polaznici dobijaju javnu ispravu o stručnoj osposobljenosti za konkretno zanimanje [15].

Sva navedena dokumenta – javne isprave (diplome, sertifikati, potvrde i uverenja) priznata su od strane Nacionalne službe za zapošljavanje. Iste su se ranije upisivale u radnu knjižicu (u deo koji se odnosi na obrazovanje), a sada se upisuju u evidenciju (elektronsku bazu podataka o nezaposlenom licu) Nacionalne službe za zapošljavanje. Navedene isprave, budući da se radi o neformalnom obrazovanju, u formi stručnog osposobljavanja za konkretno zanimanje, u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih, polazniku ne podiže tzv. stepen stručne spreme (budući da se isti stiče isključivo u formalnom obrazovanju), ali su validan dokaz stručnosti i kompetencija, što pruža veliku prednost prilikom zapošljavanja, ili napredovanja u profesionalnoj karijeri.

Jako je veliki značaj sticanja javne isprave, kroz postupak stručnog osposobljavanja i usavršavanja, u formi kurseva ili obuka (ali i u formi provere stručne osposobljenosti za lica sa praktičnim iskustvom u radu na konkretnim, tj. izvršilačkim poslovima), za privredni sistem Republike Srbije. Naime, važeći Zakon o radu [5], Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu [6], kao i ostali propisi i podzakonski akti u vezi sa radnim angažovanjem i zaštitom zaposlenih, propisuju značajne obaveze i za poslodavce i za zaposlene, a sve u cilju maksimalne bezbednosti radnika na radnom mestu.

Zbog toga je bitno da svaki zaposleni ima dokaz o kompetenciji za obavljanje određenog posla, da poseduje dokument koji garantuje da je stručno osposobljen za obavljanje posla na kome radi. Na taj način, praktično su zaštićeni i radnik i poslodavac, u slučaju povrede na radu ili bilo koje druge situacije, koja dovodi do pitanja - zašto je neko radio kao zidar (ili zavarivač, armirač, tesar itd.), a nije kvalifikovan za taj posao, ili zašto ga je poslodavac odredio da obavlja navedene poslove, a da se pre toga nije uverio da zaposleni poseduje profesionalne kompetencije?

Stručna pomoć pojedincu da, u bilo kom uzrastu i u bilo kom trenutku života, identifikuje sopstvene sposobnosti, kompetencije i interese i donese odluke koje se tiču njegovog obrazovanja, osposobljavanja i profesije, i da upravlja tokovima svog života koji se tiču učenja, rada i drugih važnih oblasti u kojima može da stekne i primeni sopstvena sposobnosti, znanja i kompetencije, predstavljala doprinos ne samo individualnom razvoju i samoaktuelizaciji već i razvoju društva [17].

6. Zaključak

Globalizacija i hiperkonkurencija danas su opšteprisutni trendovi, kako u svetu tako i u Srbiji, tako da zajedno utiču na svakodnevne promene u društvu. Postojeće znanje i veštine potrebno je unapređivati i aktuelizovati, a to znači da je neophodno da se svaka ličnost usavršava celog života.

Obrazovanje je veoma značajna tema kojom se bavio veliki broj autora [17][18][19][20]. Neformalno obrazovanje, koje je u prošlosti često potcenjivano, od velikog je značaja, ne samo za čitav obrazovni sistem, već i za privredu Republike Srbije. Naime, ovom vrstom edukacije moguće je izabrati tačno ona znanja i one veštine koje su potrebne da bi se dostigao poslovni uspeh, što je velika prednost u odnosu na formalno obrazovanje, koje je često preširoko i nepotrebno opširno. Neformalno obrazovanje se odvija u vremenski kraćoj formi, nije hijerarhijski organozovano, odvija se izvan škole i bez strogo formalizovane procedure upisa. U skladu sa navedenim, svako lice može da se vrlo usko specijalizuje za one veštine, koje su najpotrebnije za obavljanje određenog posla, naročito kada su u pitanju različiti zanati, kao i poslovi iz ugostiteljske i prehrambene struke.

U neformalnom sistemu obrazovanja proces prenošenja znanja je interaktivan, dvosmeran i horizontalan i ono je zasnovano na iskustvenom učenju.

Neformalno obrazovanje služi da dopuni formalno obrazovanje i da zainteresovanim licima pruži priliku da pristupe svim onim sadržajima o kojima su, tokom redovnog školovanja, možda

manje naučili ili koji su čak ostali potpuno netaknuti, budući da je formalno obrazovanje u Srbiji veoma retko obuhvatalo i adekvatan praktičan rad u odabranoj struci.

Svako učenje koje vodi ličnom razvoju i napretku, boljem snalaženju u životu, kao i proaktivnijem stavu u društvu, treba vrednovati i uvažavati. Potrebno je ohrabriti ljude, kako mlade tako i one starije, da koriste sve prilike i mogućnosti za sopstveno učenje i usavršavanje, kako u školskom kontekstu, tako i van njega. Učenje nije ograničeno na vreme provedeno u školi, već je reč o celoživotnom procesu koji započinje na rođenju i nastavlja se tokom čitavog života.

Za život u savremenom društvu, podjednako bitno kao formalno obrazovanje i radno iskustvo, postaju neformalno obrazovanje, koje se odvija kroz različite oblike i modele obuka, kurseva, stručnog osposobljavanja i usavršavanja.

7. Bibliografija

- [1] Kovač Cerović, T. i Levkov Lj., Kvalitetno obrazovanje za sve - Put ka razvijenom društvu, Beograd 2002, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije;
- [2] Kulić, R., Formalno, neformalno i informalno učenje i obrazovanje, Andragoške studije 9, 1-2, Beograd 2002;
- [3] Ristić Ž., Menadžment znanja, Ekonomija nauke i obrazovanja, Beograd, 2001;
- [4] Zakono o obrazovanju odraslih ("Sl. glasnik RS" br. 55/2013);
- [5] Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje);
- [6] Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu ("Sl. glasnik RS", br. 101/2005, 91/2015 i 113/2017 - dr. zakon);
- [7] Pravilnik o bližim uslovima u pogledu programa, kadra, prostora, opreme i nastavnih sredstava za sticanje statusa javno priznatog organizatora aktivnosti obrazovanja odraslih ("Službeni glasnik RS", broj 89/2015);
- [8] Pravilnik o vrsti, nazivu i sadržaju obrazaca i načinu vođenja evidencija i nazivu, sadržaju i izgledu obrazaca javnih isprava i uverenja u obrazovanju odraslih ("Službeni glasnik RS", broj 89/2015);
- [9] Nacionalni okvir kvalifikacija Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 27/18);
- [10] <http://www.mpn.gov.rs/neformalno-obrazovanje-odraslih-od-danas-dva-nova-pravilnika/> 31.08.2020
- [11] <http://azk.gov.rs/> 31.08.2020
- [12] <http://www.nps.gov.rs/> 31.08.2020
- [13] <https://zuov.gov.rs/> 31.08.2020
- [14] <http://www.cep.edu.rs/> 31.08.2020
- [15] <http://www.bracastamenkovic.edu.rs/> 31.08.2020
- [16] http://www.idn.org.rs/biblioteka/Obrazovanje_i_razvoj.pdf 31.08.2020
- [17] Ilić Đ., Janjić I., Ilić S. (2019) „Upravljanje karijerom putem karijernog savetovanja,, Trendovi u poslovanju, br.14, Sveska 2/2019, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd
- [18] Radović Marković M., Lutovac M., Vujičić S. (2016) „Efekat preduzetničkog obrazovanja na razvoj preduzetničkih sposobnosti mladih,, Trendovi u poslovanju, Br.7, Sveska 1/2016
- [19] Pavić Ž. (2019) „Edukativni model obrazovanja u oblasti zdravstvenog menadžmenta,, Ekonomika vol. 65, br. 1, str. 85-94
- [20] Čukanović Karavidić M., Karavidić S., Vujičić S., (2016) „Business education and social skills to leadership competencies,, International Review, br. 1-2, str. 38-45